

СЛОВО ПРО МИРОСЛАВА АНТОНОВИЧА

Цього року виповнилося 100 років від дня народження Мирослава Антоновича – українського музикознавця, оперного співака, організатора та диригента *Візантійського хору* та хору ім. Миколи Лисенка. Наукова та творча діяльність М. Антоновича сформувалася в еміграції, в Голландії в повоєнні десятиліття і з відомих політичних та ідеологічних причин майже не була відома в Україні. Якщо про тріумфальні концерти *Візантійського хору* в цілому світі інформація в різний спосіб якось потрапляла в Україну, то його музикознавча праця ввійшла в український науковий дискурс лише після виходу друком у 1997 році збірника статей під назвою *Musica sacra*, перекладених на українську мову. Між тим, Мирослав Антонович був чільною постаттю українського еміграційного музикознавства повоєнних років в силу значимості наукових зацікавлень, які охоплювали важливі та маловивчені напрями української і західноєвропейської культури. Це українська церковна монодія, партесне багатоголосся, проблеми церковного співу, ревізія російської історіографії з проблем музичної медієвістики і музики партесної доби та ін.

М. Антонович був єдиним з українських музикознавців не лише в діаспорі, але й в Україні, хто досліджував творчість одного з найяскравіших представників музичного ренесансу Жоскена Дебре, і – ширше – західноєвропейську музику доби Ренесансу, яка була магістральною темою світового музикознавства повоєнних років. Ці дослідження принесли Антоновичу визнання світової музикологічної спільноти і членство у Міжнародному музикологічному товаристві та Національній музикознавчій спілці Нідерландів. Саме М. Антонович завершив перше новітнє видання творів Жоскена, провівши кропітку роботу з ідентифікації творів композитора та переведенні їх з старої нотації на сучасне нотне письмо.

Врешті, він яскраво заявив про себе як талановитий диригент – творець *Візантійського хору*, який було створено з метою виконання Літургії Візантійського обряду, а згодом і хору ім. М. Лисенка, що культивували *українськість* як унікальний звуковий образ хору у просторі функціонування іншої, так зв. «західної» вокальної традиції. Цей образ був чужим для голландців на ментальному рівні, але проте впроваджувався в їхню свідомість шляхом потужного особистісного впливу Антоновича.

Голландська преса спочатку висловлювала великі сумніви у доцільності такого «експерименту»: «Є дискусійним, наскільки є перевагою те, що голландські співаки-хористи практикують специфічно слов'янський стиль», – писав один із рецензентів, а голландський композитор В. Пап здивовано запитував: «Як це можливо, що хор нідерландських аматорів-співаків міг бути так радикально перешколений на слов'янський стиль? [...] Ці утрехтські співаки присвоїли собі також типово слов'янський сентимент з його вибухами радості й нахилом до меланхолії!». Голандська преса висвітлювала всі виступи *Нідерландських козаків*, відзначаючи хорову дисципліну, повне підкорення волі диригента, ретельно випрацьовані ритмічні і динамічні відтінки, повноту звучання, про Антоновича писали, що він природжений хормейстер, який відчуває музику до кінчиків пальців, що

його хор дихає наче одна людина. Окрім загальних репетицій з хором, М. Антонович запровадив індивідуальні уроки співу і розробив власну методику «вироблення» голосів. Ноти переписував власноручно, перекладаючи український текст латинкою. Незмінний успіх у слухачів і суперлятиви рецензентів супроводжували багатолітні виступи хору, який склався виключно з хористів-голландців, а проте виконував українську музику – церковну, народну та класичну.

Nederlandse kozakken

begaafdheid en men zou uit het koor zo een stuk of tien solisten kunnen aanwijzen.

Het Utrechtsche Byzantinsche Koor heeft eerst en vooral tot taak de officiële plechtigheden van de Byzantinsche ritus op te luisteren. Het is daarvoor opgericht. Zondag om de veertien dagen heeft het koor dan ook een liturgie. Het wordt op bijzondere wijze getoond door het Apostolaat der Vereniging.

Daarnaast geeft het koor regelmatig concerten in binnen- en buitenland. Zo heeft het bijvoorbeeld een ambassadeconcert gegeven in Parijs; het is herhaaldelijk opgetreden in Brussel, Luit. Bonn, Metz, München, Basel, Keulen, Eamen enzovoort. Het heeft opnamen gemaakt voor de Radiostations Télévision Française, de radiostation van Nancy, Straatsburg, Brussel, de A.V.R.O. en C.E.V. (het heeft ook de K.R.O.) (merkwaardig: vaak) een repertoire, dat behalve de liturgische gezangen in al hoofdachtzamenig liederen bevat van de meest uiteenlopende aard zoals volks-

liederen, minnelieder, kozakkenlied, lieder, en jaasgezangen enzovoort.

Er gaat van dit koor een merkwaardige, exotische bekoering uit, waaraan wel niemand zich zal kunnen onttrekken. Soms is het alsof er een vurige gloed over de gezichten van de zangers speelt. Dan zenden zij met hun rode laarzen, hun blauwe broeken en geboude honden aan een kamp voor ergens in de steppen van het oosten kunnen staan. Dan zingt tegen een achtergrond van diepe, zingende tonen een tenor „Zakwala“, het lieder, dat vertelt van een groep Oekraïne kozakken, die in handen van de Turken gevallen zijn. In Contactingepoel schijnt hun bevestigde nabij. Hoeds naderen over de Zwarte Zee de schepen, maar op het laatste ogenblik wordt de poging verijdeld.

Hoe romantisch dit alles ook klinkt, het heeft een basis in de werkelijkheid. Het leven immers kan soms plotseling alle romantiek beschamen. Er is momenten geen valk op aarde, dat zij voor zijn vrijheid gevochten heeft als de Oekraïners. Doch het schijnt

hun noodlot te zijn steeds weer onder vreemde overrassing gebukt te gaan. In dat opzicht is „Zakwala“ kenmerkend voor de geschiedenis daarvan zingen de Oekraïners zoveel, in alle einden, ondanks alle onzekerheden, verwoesting, oorlogen en bezetting is het het altijd hun dierbaarste bezit geweest, dat zij zoals Dr. Antonsowicz, als hun enige what hebben meegebragen over de landsgrenzen.

In het wonder, dat hun liederen, geestelijke en wereldlijke, vaak zo droef klinken, zoals „Kiejev Pale“, waarin verhaald wordt, hoe de Moeder van God lange het strand, de velden en de wegen haar Zoon zoekt, tot zij Hem eindelijk vindt, stervend aan het kruis.

In „A Zabilyly Salyk“ beeligen zij hun kameradschap. Door de einderste stappen senten de logge oasen de met graan beladen karren voort naar de kust van de Zwarte Zee. Een van de drijvers wordt door koorts overvalen en moet achterblijven. Ver van zijn vader en moeder, van allen die hem dierbaar zijn, sterft hij.

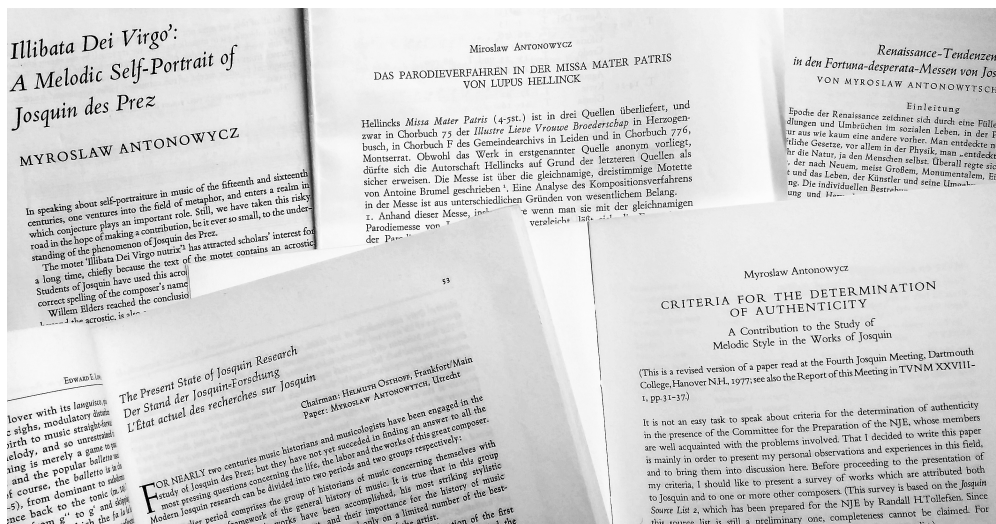
Alleen zijn kamerad is hij hem gebleven en berijpt hem de laatste eer.

Soms zijn hun liederen Irysch, zoals „O Letijla Horlijka“. Over de tuin vliegt een duif. Loopslaten verties dwerren, omhag tussen liet gron.

„Wie mijn voorjes verzamelt, hem zal ik mijn lieder schenken.“ En een enkele maal zijn zij onbegreep, zoals „Zajiska“. „Ach, niet, vertoon niet al te veel op mij, want ik ben jong en onbetroft en de meisjes mogen mij graag.“ Het mag een compliment zijn voor de leden van het Utrechtsche Byzantinsche Koor, dat zij als Nederlanders door liederen met zoveel gloed kunnen zingen, dat men hen voor Oekraïners aanziet, voor die volk zelf kan het niet anders dan ernstig zijn, dat vreemden hun cultuur moeten uitragen. München heeft ge, terwijl je dit leest, van de radio het Utrechtsche Byzantinsche Koor enige liederen zingen. Ze zijn van het koor enige platen gemaakt, die wat opname-techniek betreft, behalve de kwaliteit van het koor nog niet van verre Nederlanders bedekt, dan dat het Nederlandse stemmen zijn, omdat de eigen stem van de Oekraïner achter het geroen gordijn is verzameld.

Отож, дуже стисло біографія Мирослава Антоновича буде виглядати так: уродженець прикарпатського містечка Долини, вихованець Малої Духовної семінарії у Львові, Львівського університету і Львівської консерваторії «за Польщі»; співак, кар'єра якого на великій сцені розпочалася і закінчилася в роки Другої світової війни на сцені австрійського та польського оперних театрів; музиколог, який отримав фундаментальну освіту західного зразка у Львові і Голландії і вважав свою професію головним покликанням; бездержавний біженець, що пережив табори Ді-Пі; організатор хору питомців духовної семінарії в Кулемборзі; науковий співпрацівник кафедри музикології Утрехтського університету і диригент знаменитого у світі «Візантійського хору». Він прожив нелегке і дуже плідне життя, присвячене щоденній наполегливій праці, вибудовував самого себе, своє життя, свою творчість

і наукові погляди на новому ґрунті, в еміграції. Від природи наділений емоційним, амбітним характером, у науковій праці відзначається об'єктивністю і широтою поглядів, опертих на високопрофесійну освіту і надзвичайну працездатність.

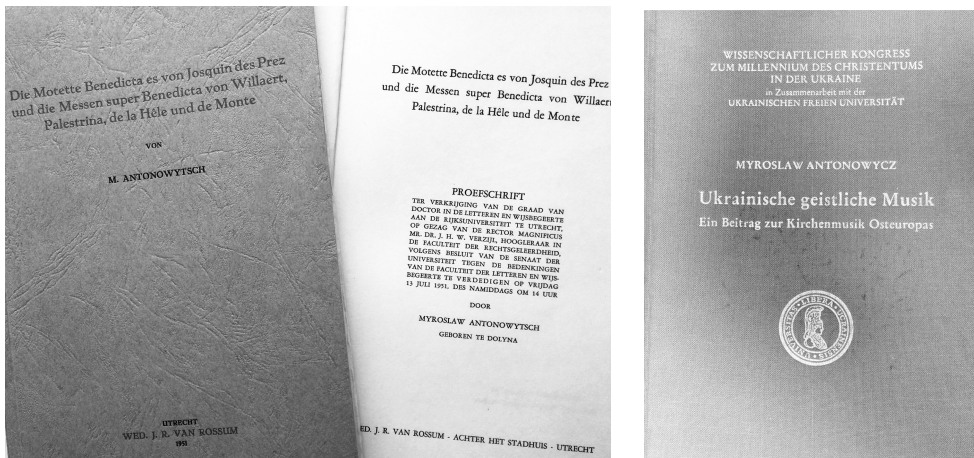

Адольф Хибінський, польський історик музики, керівник кафедри музикології Львівського університету, в якого навчався Антонович, характеризував його як одного з найсумлінніших своїх студентів. Український п'яніст Роман Савицький висловлювався про Антоновича, як про «дуже завзятого і працюючого чоловіка», а українська поетеса Зоя Когут писала йому з Мельбурну: «Знаючи Вашу натуру, дорогий пане Мирославе (знаючи її докладніше, ніж Ви собі уявляєте), я певна, що Ви – невдоволені з осягнень, не захоплюєтесь хвальбами, лаврові вінки Вас не цікавлять». Музиколог Павло Маценко попри запал полеміки, часто доволі запальної, високо цінував думку Антоновича, його об'єктивну виваженість і глибоке знання предмету: «Ви маєте „відкриті“ очі й дивитесь на наші проблеми (музичні) щиро, правдиво і з більшим знанням предмету, як це доводилось мені чути й відчувати в інших, які мусіли б бути для нас зразками. А особливо для мене є те дороге, що я ніколи не відчуваю у Вас регіональної залюбленості, аж до сліпоты, як це є у більшості» (з листа П. Маценка до М. Антоновича 7 грудня 1953).

М. Антонович, мабуть, єдиний з еміграційних українських музикознавців, чия наукова праця здобула визнання світової музикологічної спільноти, його присутність на світових музикологічних конгресах завжди була бажаною, а наукові праці засвідчували високий рівень професіоналізму. Навчання під опікою Адольфа Хибінського у Львівському університеті, а згодом Альберта Смаєрса в Утрехтському університеті, Отто Гомбоші у Гарвардському університеті сформувало його методологію, базовою основою якої була увага до джерел, до наукового опрацювання музичного тексту, усвідомлення історичної тягlosti в еволюції музичних явищ і стилів, зокрема, розуміння сутності українського церковного співу як з позиції візантійської спадщини, так і в контексті нової європейської стилістики. Свою педагогічну та наукову діяльність в університеті Утрехту М. Антонович поєднував

з працею з *Візантійським хором*, як професор УКУ в Римі читав лекції у літніх семестрах, приймав участь у світових конгресах і конференціях.

У своїй науковій праці Мирослав Антонович не лише продовжив медієвістичний напрям музикознавчих досліджень, що був перерваний в Україні після Другої світової війни через політичні та ідеологічні мотиви. На ґрунті західної історіографії та вивчення доступних друкованих і рукописних джерел він запропонував нову концепцію генези української церковної музики, закорінену у своє праджерело – візантійську музичну історію. Дослідницька праця над невідомими партесними творами козацької доби, що завершилася їх виданням на початку 1970-х, випереджає подібні дослідження в Україні і здійснює перші кроки в напрямку розуміння музичної стилістики цієї музики. У 50–80-ті роки, коли в Україні наукові напрями, пов'язані з сакральним пластом нашої музичної культури майже не розвивалися, М. Антонович публікує у західній музикологічній періодиці ряд статей, присвячених цій проблематиці. Ба більше – на більшості світових музикологічних конгресів, у яких він приймав участь, теми його доповідей стосувалися української музики – народного багатоголосся (Утрехт, 1952), літургійних мелодій (Оксфорд, 1955), «самолівки» в церковному співі (Париж, 1957), проблеми форми та гласів в українських та візантійських ірмосах (Зальцбург, 1964), особливостей українського церковного співу (Мюнхен 1988). У 1990 році вийшла друком німецькомовна монографія «Ukrainische geistliche Musik», в якій М. Антонович здійснює історичний огляд української церковної музики від княжої доби до XVIII ст., а у 2000 році – на голландській мові монографія «Україна і Візантійський обряд».

За свою наукову та творчу працю Антонович отримав ряд заслужених нагород, серед яких королівська відзнака в Нідерландах: золота медаль за особливі заслуги перед державою і офіцерський титул ордену Оранс-Нассау, папська відзнака «лицар ордену папи Григорія Великого» та багато інших. У 2001 р. за вагомий внесок у піднесення міжнародного авторитету України Мирослав Антонович нагороджений орденом «За заслуги» III ступеня.

Уляна Граб

